

Ν. Σοϊλεντάκης, Δρ Νομ

Πρόεδρος Έφετών Δ/ικών Δ/ρίων έ.τ.

ΜΝΗΜΗ ΑΛΩΣΕΩΣ

Ένα από τὰ λαμπρότερα δώρα πού χάρισε στον άνθρωπο ο Πανάγαθος Θεός είναι ή Μνήμη. Στά κατάβαθα τών πτυχών της διαφυλάσσει εικόνες και μνήμες για λαμπρά γεγονότα αλλά και θλιβερά και καταστροφικά συμβάντα. Η ανάμνησή τους από καιρού σε καιρό από ένα Έθνος καταντᾶ ο Φάρος τῆς Μοίρας του, οδηγός τῆς πορείας του, τῆς ανόδου και προόδου του. Η λησμονιά τον οδηγεί στην κατάρπωση και τον μαρασμό. Στή σημερινή μας σύναξη ανακαλοῦμε και τιμοῦμε συμβάν, θλιβερό για τήν Εὐρωπαϊκή ιστορία και καταστροφικό για τό Γένος μας.

«Έάλω ή Πόλις», άκούστηκε ακριβώς σαν σήμερα τήν άποφράδα ήμέρα του 1453. Πως φθάσαμε, ώστε να άκουσθει αυτή ή σπαραχτική κραυγή ;

Οί Τοῦρκοι στην Εὐρώπη. Τό 1204 καταλαμβάνουν οί Σταυροφόροι τήν Πόλη. Είναι ή πρώτη άλωση τῆς Πόλης και ή διάλυση τῆς Αὐτοκρατορίας. Μπορεί να ανακτήθηκε ή Κωνσταντινούπολις μετά από 57 χρόνια από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο, όμως όλη ή μετέπειτα περίοδος, χαρακτηρίζεται από οικογενειακές έριδες, έμφυλιους δυναστικούς πολέμους, για τήν κατάληψη τῆς έξουσίας, χωρίς ίχνος ήθικών αναστολών. Έπαναλαμβάνεται δηλαδή ή παλαιά αυτοκαταστροφική έλληνική τακτική. Έλληνες καλέσαν τούς Πέρσες στην Ελλάδα. Έλληνες τούς Ρωμαίους, Έλληνας τούς Σταυροφόρους, Έλληνες θά καλέσουν τούς Τούρκους. Η Ιστορία έπαναλαμβάνεται γιατί δέν θέλουμε να διδαχθοῦμε.

Ο Καντακουζηνός καλεῖ στή Θράκη 20.000 Τούρκους για να καταλάβει τή Θεσσαλονίκη. Όμως οί Τοῦρκοι, καταλαμβάνουν για λογαριασμό τους τήν Καλλιπολη στις 2 Μαρτίου του 1354, τῆς όποίας τά τείχη είχάν πέσει από σεισμό. Η ήμερομηνία αυτή θεωρείται άφετηρία τῆς τουρκικής έγκαταστάσεως στην Εὐρώπη. Από εκεί, άρχισαν να έδραιώνονται καθημερινά και να επέκτείνουν τήν κυριαρχία τους στή Θράκη, χάρι στίς πολεμικές έπιχειρήσεις δύο στρατηγών, εκ τών όποιων ο ένας ήταν ο έξωμότης έλληνας **Γαζή-Έβρενός**.

Ο Γαζή Έβρενός μέσα σε είκοσι χρόνια κατέλαβε όλη τή Δυτική Θράκη και κατά τήν τετραετία 1385-1389 όλη τή Μακεδονία. Έγκαταστάθηκε στα Γιαννιτσά, όπου πέθανε τό 1417 και τάφηκε στο εκεί μαουσολείο.

Η Κωνσταντινούπολις άποκόπηκε τελείως και όριστικά διά ξηρᾶς, από τον Δυτικό κόσμο. Η όποια βοήθεια πού μπορούσε να έρθει από τή Δύση, έπρεπε να διασχίσει έχθρικά έδάφη. Η Αὐτοκρατορία έπρεπε να μετρᾶ τίς ήμέρες της. Άποκομμένη από τή Μικρά Άσία, άνίσχυρη στρατιωτικά και οικονομικά ώφειλε να

διαλέξει μεταξύ Ανατολής και Δύσεως. Η ηγήτις τάξις προτιμοῦσε τή Δύση, πού σήμαινε ὑποχώρηση στίς ἀπαιτήσεις τοῦ Πάπα, πού ἤθελε νά ἐπεκτείνει τήν κυριαρχία του. Ὅμως, ὁ λαός ἤθελε νά μείνει ἐλεύθερος καί Ὁρθόδοξος. Σύμμαχος τοῦ λαοῦ ἡ Ἐκκλησία καί ὁ μοναστικός κόσμος, πού ἀντιδροῦν μέχρι τέλους, ἀκόμη καί ὅταν ὁ πατριάρχης πρόσκειται στήν φιλενωτική ἡγεσία. Ἡ διαίρεση μεταξύ Ἐνωτικῶν καί Ἀθηνωτικῶν τελικά ὠφέλησε τόν Μωαμεθανό Τοῦρκο.

Ἡ ἔσχατη κατάπτωση Ἐν τῷ μεταξύ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Ε' τό 1369, πού εἶχε μεταβεῖ στή Δύση καί εἶχε ζητήσει τή βοήθεια τῆς Γαλλίας, ἐπέστρεψε ἄπρακτος, γιατί ἡ Γαλλία εἶχε ἐμπλακεῖ στόν Ἐκατονταετή πόλεμο μέ τήν Ἀγγλία (1339-1453). Κατόπιν αὐτοῦ, ἀναγκάστηκε (1373) νά παραδεχτεῖ τήν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου Μουράτ Α' καί κατέστη **ὑποτελής** του. Ὁ σουλτάνος δέν μπῆκε στήν Κωνσταντινούπολη· εἶχε τό δικαίωμα νά καλεῖ καί νά παίρνει μαζί του στίς ἐκστρατεῖες τόν ὑποτελεῖ αὐτοκράτορα καί ἐκεῖνος πειθήνια νά τόν ἀκολουθεῖ ὑποστηρίζοντάς τον στρατιωτικά. (Ὁ Ἰωάννης Ε' δύο φορές ἀνατράπηκε, ἀπό τόν γιό του Ἀνδρόνικο, μέ τή βοήθεια τῶν Τούρκων).

Μετά τήν ἦττα τῶν Σέρβων στό Κοσσυφοπέδιο, τό 1389, μέ τήν ψευδαίσθηση, ὅτι μποροῦσε νά προστατεύσει τήν Πόλη ἀπό τόν τουρκικό κίνδυνο, ὁ Ἰωάννης Ε' ἄρχισε τήν ἐπισκευή τῶν τειχῶν καί τήν ἀνέγερση ὀχυρῶν. Μόλις πληροφορήθηκε τό γεγονός ὁ νέος σουλτάνος Βαγιαζήτ ὁ Γκιλντιρίμ, (=Κεραυνός, «ὅτι ἦτον ὡς ἀστραπή ὀγλίγωρος»), τόν διέταξε νά καταστρέψει ὅ,τι ἔκτισε, ἀπειλώντας τον μέ τύφλωση τοῦ γιοῦ του Μανουήλ, πού βρισκόταν στήν αὐλή του, ὡς ἐγγυητής. Ὁ Ἰωάννης ἀναγκάστηκε νά ὑποταχθεῖ στά κελεύσματα τοῦ σουλτάνου.

Προτοῦ πεθάνει ὁ Ἰωάννης γνώρισε ἄλλες δύο ταπεινώσεις. Ὁ Βαγιαζήτ βοήθησε τόν ἐγγονό τοῦ Ἰωάννη νά ἐκτοπίσει τόν παπποῦ του καί νά βασιλεύσει λίγους μῆνες ὡς **Ἰωάννης Ζ'**. Μέ τήν παρέμβαση ὁμως τοῦ Μανουήλ, ὁ Ἰωάννης Ε' ἐπανῆλθε στό θρόνο τό 1390 γιά νά ζήσει ἕνα χρόνο, ἀλλά ὑπό τόν ἐξευτελιστικό ὄρο τοῦ Βαγιαζήτ, ὅπως ὁ γιός καί ὁ ἐγγονός τοῦ αὐτοκράτορα, νά ἡγηθοῦν μέ βυζαντινά στρατεύματα, τῆς τελικῆς ἐφόδου κατά τῆς Φιλαδελφείας στή Μικρά Ἀσία. Ἡ πόλις αὐτή, πού τήν ὑπαρξή της θυμίζει ἡ Νέα Φιλαδέλφεια στήν Ἀττική, ἦταν πόλις *εὐνομουμένη ἑλληνίς*, ὅπως τήν χαρακτηρίζει ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, εἶχε κατορθώσει νά ἐπιζήσει ὑπό βυζαντινή τοπική διοίκηση καί ἔμενε ἀκατάβλητη, ἐνῶ ἡ θάλασσα τῶν Τούρκων εἶχε κατακλύσει τά πάντα στήν Μικρά Ἀσία καί πλημμύριζε τήν Εὐρώπη.

Ὁ Μανουήλ Β'. Τόν Ἰωάννη Ε' διαδέχθηκε ὁ γιός του **Μανουήλ Β'** (1348-1425), πού βρισκόταν στήν αὐλή τοῦ σουλτάνου. Διέφυγε καί πῆγε στήν

Κωνσταντινούπολη, όπου αναγορεύθηκε αυτοκράτωρ. Ο Βαγιαζήτ, μετανιωμένος, γιατί δεν τον σκότωσε όσο ήταν στην αύλη του, τον ειδοποίησε να κλείσει τις πύλες και να βασιλεύσει μέσα στην Πόλη· όμως, κάθε τι που βρίσκεται έξω από την Πόλη ανήκει σ' αυτόν («*κλειΐσον τας θύρας τῆς πόλεως, καί βασίλευε ἐν μέσῳ αὐτῆς· τὰ δέ ἐκτός αὐτῆς ἐμά πάντα εἰσίν*»).

Ο Μανουήλ Β' δεν ήταν τυχαία προσωπικότητα. Σέ όλη τή διάρκεια τῆς βασιλείας του προσπάθησε νά ἐπιτύχει ἐνισχύσεις ἀπό τή Δύση ἐναντίον τῶν Τούρκων, εἴτε νά ἐκμεταλλευθεῖ τίς ἐσωτερικές ἐριδές τους, ἀλλά χωρίς ἐπιτυχία. Φιλόσοφος βασιλεύς, ἔφυγε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη τό φθινόπωρο τοῦ 1382, μέ λίγους στρατιῶτες καί πῆγε στή Θεσσαλονίκη τή δεύτερη πόλη τῆς αυτοκρατορίας γιά νά περισώσει ὅ,τι μπορούσε, δημιουργώντας τή "*νέα ἀρχή*". Μετά ἀπό ὀρισμένες πολεμικές ἐπιτυχίες ἐδραίωσε τή θέση του καί ἐγινε πόλος, ὅπου ἔρχονταν ὅλοι ὅσοι ἠλπιζαν καί ἤθελαν νά ἐμποδίσουν τήν ἐξάπλωση τῶν Τούρκων. Ἀνέπτυξε ἀξιόλογη διπλωματική καί πολιτική δράση, ἀλλά ὅταν οἱ Τοῦρκοι πολιορκῆσαν τήν Θεσσαλονίκη, ἡ ἡττοπάθεια κατέλαβε τούς κατοίκους. Ο Μανουήλ προσπάθησε νά τούς ἐμψυχώσει, λέγοντάς τους, ὅτι ἀξίζει νά ὑποφέρει κάποιος τὰ πάντα γιά τήν ἐλευθερία καί ὅτι προτιμότερος εἶναι ὁ θάνατος, παρά ἡ σκλαβιά καί ἡ ταπείνωση. Ἐκεῖνοι, ὅμως, ἄρχισαν νά δυσανασχετοῦν ἐναντίον του καί νά ἐγκαταλείπουν τόν ἀγῶνα. Τό 1387, ἀπογοητευμένος ἐγκατέλειψε τήν προσπάθεια καί ἔφυγε ἀπό τή Θεσσαλονίκη. Κανείς ἡγέτης δέν μπορεῖ νά σώσει τόν λαό, ἐάν ὁ ἴδιος ὁ λαός δέν θέλει νά σωθεῖ.

Μετά ἀπό ἔξι χρόνια (1393), ὁ Βαγιαζήτ Α' διέταξε τόν Μανουήλ Β', μαζί μέ ἄλλους ὑποτελεῖς ἡγεμόνες, νά ἔλθουν στίς Σέρρες. Ἐκεῖ, τούς ἀνήγγειλε ὅτι ἀποφάσισε νά πάρει ὄχι μόνο τίς χῶρες τους, ἀλλά καί τὰ κεφάλια τους, ὥστε ἡ γῆ νά ξεκαθαριστεῖ ἀπό τὰ ἀγκάθια (δηλαδή τούς χριστιανούς), καί τὰ παιδιά του νά μποροῦν νά χορεύουν στή γῆ τῶν Χριστιανῶν, δίχως νά φοβοῦνται μήπως γδάρουν τὰ πόδια τους. Λίγο μετά, ὁ Βαγιαζήτ Α' κάλεσε τόν Μανουήλ Β', γιά νά τοῦ ἐπιδείξει τόν μισητό θεσμό τοῦ παιδομαζώματος, πού ἐπέβαλε. Τίποτε δέν συγκρατοῦσε τόν Βαγιαζήτ, πού ἔλεγε «***Τό ἄλογό μου θά φάει τή βρώμη του ἐπάνω στό βῆμα τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης***».

Ο Βαγιαζήτ, λεηλατώντας ἔφθασε μέχρι τή Μεθώνη καί τήν Κορώνη καί κάλεσε τόν αυτοκράτορα νά παραδώσει τήν Κωνσταντινούπολη. Ο Ἰωάννης Ζ', πού ἀναπλήρωνε τόν ἀπουσιάζοντα Μανουήλ Β', ἀπέφυγε τήν παράδοση. Δωροδόκησε Τούρκους ἀξιωματούχους, ὥστε ὁ Βαγιαζήτ, ἀντί τῆς παραδόσεως, νά δεχθεῖ τήν καταβολή ἐτήσιου φόρου 10.000 δουκάτων, *τήν ἴδρυση τζαμιοῦ καί τουρκικῆς παροικίας, μέ κοινοτικές ἀρχές, αὐτοδιοίκηση καί ἑτεροδικία*. (Ἐπί Λέοντος Γ' ἰδρύθηκε

μισγίδιο, όπως αργότερα κατά την Γ' Σταυροφο. αλλά και με συμφωνία του Ίσαακίου Άγγελου με τον Σαλαντίν).

Έν τῷ μεταξύ ὁ Μανουήλ Β' ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τῆ Δύση. Τό 1399 ξεκίνησε ἕνα μακρὺ ταξίδι, πηγαίνοντας στὴ Βενετία, καὶ στὴ συνέχεια στὸ Παρίσι καὶ στὸ Λονδίνο. Ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας Κάρολος Στ', κολακεύθηκε, γιατί πρώτη φορά *"οἱ πανάρχαιοι αὐτοὶ αὐτοκράτορες, οἱ ἄλλοτε παντοκράτορες"*, ζητοῦσαν τὴ βοήθεια μιᾶς τόσο μακρυνῆς χώρας.

Ἡ ἐμφάνιση καὶ ἡ σοφία τοῦ Μανουήλ Β' προξένησαν μεγάλη ἐντύπωση. Ὁ Βαγιαζήτ εἶχε πεί, ὅτι ὅποιος δὲν ξέρει ὅτι ὁ Μανουήλ εἶναι αὐτοκράτωρ, μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβει, ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή του. Ὁ αὐτοκράτορας κουβαλοῦσε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ πόλη σὲ πόλη κ' ἀπὸ χώρα σὲ χώρα σὰν ἕνα λαμπρὸ πανάρχαιο σύμβολο, πού δὲν ἐκπροσωποῦσε πιά καμμιά πραγματικότητα, κανένα παρόν. Παντοῦ εἰσέπραξε ὑποσχέσεις, διότι ἡ Βενετία ἔβλεπε τὸν Βαγιαζήτ, ὡς ἀνερχόμενη ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἡ Χριστιανικὴ Δύση, ἀποβλέποντας στὴν καθυπόταξη τῆς Αὐτοκρατορίας, δὲν εἶχε καμμιά διάθεση νὰ βοηθήσει στὴν παράταση ἑνὸς ὀργανισμοῦ, πού δὲν ἤθελε νὰ ζήσει.

Ὁ Μανουήλ ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅταν πληροφορήθηκε τὴν ἧττα καὶ τὸν θάνατο τοῦ Βαγιαζήτ τὸ 1402, στὴν Ἄγκυρα ἀπὸ τὸν Ταμερλάνο. Ἡ ἧττα τοῦ Βαγιαζήτ ἀποτελέσε μία εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Ὅμως ἡ Αὐτοκρατορία δὲν εἶχε τὴ δύναμη, οἱ Σέρβοι ἀπίστησαν καὶ ἡ Δύση δὲν βοήθησε. Ὅταν πληροφορήθηκαν οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἧττα τοῦ Βαγιαζήτ, γκρέμισαν τὸ τζαμί καὶ ἔδιωξαν τὴν τουρκικὴ παροικία μαζί με τοὺς καδῆδες τῆς. Ἔτσι, ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ταμερλάνου καὶ ἡ ἧττα τῶν Τούρκων ἀπλῶς ἀνέβαλε γιὰ πενήντα χρόνια τὴν πτώση τῆς Πόλης.

Ὅταν πέθανε ὁ Μανουήλ τὸ 1425, τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου ἐκτεινόταν ἀπὸ τὴ Θράκη μέχρι τὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ τὸν Αὐλώννα. Μόνο ἡ Μεσημβρία, ἡ Δέρκος, ἡ Σηλύβρια καὶ μερικὲς μικρὲς πόλεις ἔμειναν στὸν αὐτοκράτορα καὶ ὁ Μυστράς στὴν Πελοπόννησο. Ὁ αὐτοκράτορας ὑπῆρχε, διότι ὁ σουλτᾶνος τὸν ἄφηνε νὰ ἀνασαίνει. Ἀλλά, γιὰ νὰ ἀνασαίνει, πλήρωνε φόρο.

Ὁ Μανουήλ Β', δύο ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του ἔγινε μοναχὸς μετὰ τὸ ὄνομα Ματθαῖος. Ἐνταφιάσθηκε στὴ βασιλικὴ τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, μετὰ τὴ συνοδεία τόσοσιν πλήθους λυπημένου λαοῦ, πού δὲν παρουσιάστηκε ποτέ σὲ καμμιά κηδεῖα τῶν προκατόχων του.

Ἀπὸ τὴ Φλωρεντία στὴ Βάρνα. Ὁ Μανουήλ εἶχε ἕξι γιούς: τοὺς Ἰωάννη, τὸν Ἀνδρόνικο, τὸν Κωνσταντῖνο (τὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα), τὸν Θεόδωρο, τὸν

Δημήτριο καί τόν Θωμά. Μέ τή διαθήκη του ἄφησε βασιλέα τόν **Ἰωάννη Η'** (1391/1425-1448).

Ὁ σουλτάνος Μουράτ Β' τόν Μάρτιο τοῦ 1430 κατέλαβε τή Θεσσαλονίκη μέ ἔφοδο καί ἀφοῦ τή λεηλάτησε, ἐξανδραπόδησε τούς κατοίκους της, ἐνῶ οἱ Βενετοί διέφυγαν μέ τά πλοῖα τους. Οἱ ἐκκλησίες μεταβλήθηκαν σέ τζαμιά. Μόνο ἡ λεηλατημένη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀφέθηκε στούς χριστιανούς. Ἡ κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση στή Δύση. Ἐνας περιηγητής τῆς ἐποχῆς, ἀναφέρει ὅτι ἦταν δυνατή ἡ ἐκδίωξη τῶν Τούρκων ἀπό τήν Εὐρώπη, ἐάν ἐνώνονταν οἱ δυνάμεις τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καί Γερμανίας.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Η', γιά νά ἀντιμετωπίσει τόν τουρκικό κλειό, ἀναγκάσθηκε νά ζητήσει τήν ὑποστήριξη τῆς Δύσεως, ὑποτασσόμενος στόν Πάπα. Τό 1439, ὑπό ἄκρωσ ταπεινωτικές συνθήκες, πραγματοποιήθηκε ἡ Ἑνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν στή Φλωρεντία (**Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας**). Ἡ Ἑνωσι ποτέ δέν ἀναγνωρίσθηκε, οὔτε ἀνακηρύχθηκε τυπικά στήν Κωνσταντινούπολη, λόγω τῆς λαϊκῆς ἀντιδράσεως. Οἱ Ρῶσοι κατήγγειλαν ἀπερίφραστα τή βυζαντινή πολιτική καί τήν ἐκκλησιαστική ἡγεσία, ὅτι πρόδωσε τήν ὀρθοδοξία, χάριν ἐφήμερων κοσμικῶν ὠφελημάτων καί καθαίρεσαν τόν Ἕλληνα μητροπολίτη Κιέβου Ἰσίδωρο, πρωταγωνιστή τῆς Ἑνώσεως, ὁ ὁποῖος εἰς ἀντάλλαγμα ἔγινε καρδινάλιος.

Μετά ἀπό 5 χρόνια, τό 1444, ὁ πάπας Εὐγένιος κήρυξε Σταυροφορία. Οἱ δυνάμεις Οὐγγρων, Πολωνῶν καί Βλάχων ἔδωσαν μάχη στή **Βάρνα** καί ἠττήθησαν. Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Μουράτ βρισκόταν στήν Καραμανία. Καί ὁ στρατός του διέβη τόν Ἑλλησποντο μέ τή βοήθεια τῶν Γενοואτῶν, ἐναντι ἀδραῖς ἀμοιβῆς (ἕνα χρυσό δουκάτο γιά κάθε ἀποβιβαζόμενο στρατιώτη). Ὁ Πάπας, ὅταν πληροφορήθηκε τήν ἐνέργεια τῶν Γενοואτῶν τούς ἀφόρησε, ἀλλά τό κακό εἶχε γίνει.

Ὁ Κωνσταντῖνος, δεσπότης στόν Μυστρά, πού βρισκόταν σέ συνεννόηση μέ τούς Σταυροφόρους, προήλασε στή Στερεά Ἑλλάδα μέχρι τή Θήβα. Μετά τήν ἦττα στή Βάρνα, συνέχισε τόν ἀγώνα του μέ ἀσθενικές δυνάμεις, (λίγοι Ἕλληνες, πολλοί Ἀλβανοί καί 300 Βουργουνδοί), ἔδιωξε τούς Τούρκους ἀπό τή Φωκίδα καί προχώρησε μέχρι τήν Πίνδο. Ὅμως, τόν στρατό τοῦ Μουράτ, πού ἐπέδραμε, δέν μπόρεσε νά ἀναχαιτήσει στόν Ἴσθμό, ὅπου μόλις καί μετά βίας διασώθηκε τό 1446.

Ἀντίθετα, πρὸς τόν ἀδελφό του, ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Η' παρέμεινε ἀδρανής. Ὁ Μουράτ δέν ἀσχολήθηκε μ' αὐτόν. Μόνον ἔστειλε ἀγγελιοφόρο, λέγοντάς του, ὅτι διαβαίνει σῶος καί προελαύνει κατευθείαν κατά τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ὑπαρξη τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν ἀδιάφορη γιά τόν σουλτάνο, ἀφοῦ δέν μποροῦσε νά ἐκπληρώσει τήν ὑποχρέωσή του ὡς ὑποτελής του, δηλαδή νά τοῦ στείλει στρατιωτικό σῶμα, οὔτε

καί νά τοῦ ἐπιθεθεῖ. Ὅπως σημειώνεται ἀπό τόν Π. Κανελλόπουλο εὐστόχως, «*ἡ Βασιλεύουσα ἐδῶ καί πάρα πολλά χρόνια, εἶχε πάψει νάχει τή δύναμη τῆς ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας. Δέν εἶχε παρά μόνο τή δύναμη ἢ τήν ἀδυναμία νά κλείνεται στά τείχη της καί νά ἀμύνεται*».

Ἡ Ἄλωση 1. Κωνσταντῖνος ΙΑ', ὁ Ἐθνομάρτυρας. Τό 1448 πέθανε ἄτεκνος ὁ Ἰωάννης Η' σέ ἡλικία 57 ἐτῶν, ἔχοντας τήν κατακραυγή καί τήν περιφρόνηση μεγάλου μέρους τοῦ λαοῦ, γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐνταφιάσθηκε στή Μονή τοῦ Παντοκράτορος κατὰ τό τυπικό τῶν Ἐνωτικῶν. Ἀπό τά τρία του ἀδέλφια πού ζοῦσαν, τόν διαδέχθηκε ὁ ἀδελφός του **Κωνσταντῖνος ΙΑ'** (7 Φεβρ. 1405 - 29 Μαΐου 1453), πού ἔμελε νά εἶναι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας, μάρτυρας τοῦ Γένους. Τό 1451 πέθανε καί ὁ Μουράτ Β', ἀπό ἀποπληξία στήν Ἀδριανούπολη, σέ ἡλικία 49 ἐτῶν, μετά ἀπό βασιλεία τριάντα ἐτῶν. Τόν διαδέχθηκε ὁ γιός του, Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐνῶ ζοῦσε ὁ πατέρας του Μανουήλ Β', κυβερνοῦσε ὡς δεσπότης τίς πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Μετά τήν ἀπώλεια τῶν Θρακικῶν πόλεων, ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθε στήν Πελοπόννησο καί ἔγινε ἄρχων τμήματός της. Χαρακτηριζόταν ἀπό γενναιότητα, σύνεση, ἐγκράτεια, ἀποφασιστικότητα καί ἀγάπη γιά τήν πατρίδα του, ὁ δέ σύγχρονός του ἰταλός ἀνθρωπιστής Φραγκῖσκος Φίλεφος τόν χαρακτηρίζει εὐσεβῆ, μέ ἀνώτερο πνεῦμα.

Θέλησε νά συνενώσει τήν Πελοπόννησο ὑπό τήν ἐξουσία του, -πειθοντας τά δύο ἀδέλφια του (Δημήτριο καί Θωμᾶ), νά τοῦ παραχωρήσουν τήν ἡγεμονία ὅλης τῆς Πελοποννήσου-, νά συνεγείρει ἀπό τήν παρακμή τόν λαό καί νά δημιουργήσει ἐθνικό στρατό, ἰκανό νά πολεμήσει τούς Τούρκους. Εἶχε τήν πεποίθηση, ὅτι μόνο μέ τή συγκρότηση ἀξιόμαχου ἑλληνικοῦ καί ὄχι μισθοφορικοῦ στρατοῦ μπορούσε νά σωθεῖ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἡ πολιτική του κατέτεινε στόν προσηταιρισμό τῶν βαλκανικῶν δυνάμεων καί στόν περιορισμό τῆς βενετικῆς ἐπιρροῆς. Ὅταν εἶδε ὅτι δέν μπορούσε νά ἐφαρμόσει τό σχέδιό του, σκέφθηκε νά ἀνταλλάξει τήν ἡγεμονία του, μέ ἐκείνη τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ του Δημήτριου, πού διοικοῦσε τή Συλήβρια στήν Ἀνατολική Θράκη

Ἡ συνεννόηση ἦταν ἀνέφικτη. Ὁ Δημήτριος, πού εἶχε μέσα του τό σπέρμα τῆς προδοσίας, ἐμφανίζοταν ὡς ἀνθενωτικός, ἐναρμονιζόμενος μέ τά σχέδια τῶν Ὀθωμανῶν. Γι' αὐτό, ὁ Δημήτριος συμμάχησε μέ τόν σουλτάνο Μουράτ, γιά νά καταλάβουν τήν Βασιλεύουσα. Στίς 23 Ἀπριλίου 1442 τουρκικές δυνάμεις πολιορκήσαν τήν Πόλη. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔσπευσε νά βοηθήσει τόν αὐτοκράτορα, ἀλλά δέν μπόρεσε, γιατί καταδιώχθηκε ἀπό τουρκικά πλοῖα, καί κατέφυγε στή Λῆμνο, ὅπου ἀντέστη ἐπί ἑβδομήντα ἡμέρες. Ἐκεῖ πέθανε ἡ ἑγγυος δεύτερη σύζυγός του, Κατερίνα. Ὁ Μουράτ Β'

δέν επέμεινε στην πολιορκία, διότι τὰ συνέφα από τόν βορά καί τόν νότο συγκεντρώνονταν άπειλητικά.

Ό Ιωάννης Η' έμπιστευόταν περισσότερο από τούς άλλους άδελφούς του τόν Κωνσταντῖνο. Όταν τό 1437 άναχώρησε γιά τή Σύνοδο τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας, τόν Κωνσταντῖνο άφησε στην Βασιλεύουσα, νά τόν άναπληρώνει. Καί αυτόν προτιμοῦσε ως διάδοχό του.

Τή φιλοδοξία τῶν δύο μικρότερων άδελφῶν του, τοῦ Δημήτριου καί τοῦ Θωμᾶ, νά σφετερισθοῦν τό δικαίωμα τοῦ Κωνσταντίνου, κατέπνιξε ἡ μητέρα τους Ἐλένη, ἡ όποία εἶχε γίνει μοναχή μέ τό όνομα Ἰπομονή. Ἡ Ἰπομονή, ἡ όποία ἦταν κόρη τοῦ Σέρβου ἡγεμόνα Δραγάση, κάλεσε τούς δύο γιούς της καί άλλους άρχοντες καί τούς ἔβαλε νά άποφανθοῦν ότι ἡ ἡλικία, ἡ άρετή καί ἡ άγάπη σχεδόν ὄλων στην Πόλη κρίνουν γιά βασιλέα τόν Κωνσταντῖνο. Ἡ Ἰπομονή τό 1450 άπεβίωσε καί δέν ἔζησε τήν Ἄλωση τῆς Βασιλεύουσας, τή θυσία τοῦ γιοῦ της καί τό μαρτύριο τῶν κατοίκων της.

Ἡ στέψη του Κωνσταντίνου ως αυτοκράτορος ἔγινε στόν Μυστρά τὰ Θεοφάνεια τοῦ 1449 καί στίς 15 Μαρτίου ἔφθασε στή Βασιλεύουσα, όταν σουλτᾶνος εἶχε γίνει ὁ Μωάμεθ Β'. Γιά πρώτη καί τελευταία φορά βυζαντινός αυτοκράτορας δέν στέφθηκε από τόν Πατριάρχη. Ό Κωνσταντῖνος κατέπλευσε στην Βασιλεύουσα μέ Καταλανικό πλοίο. Ὡς άλλος Λεωνίδας ξεκίνηκε από τήν Λακεδαίμονα γιά τίς Θερμοπύλες, γιά νά πεῖ τό Μολών Λαβέ.

Ἡ Πόλις άριθμοῦσε 80.000 ψυχές, ἔναντι 1.000.000 κατοίκων πού εἶχε ἄλλοτε. Τά ὄρια τοῦ κράτους περιορίζονταν στην Πόλη. Καί ναί μέν περιλάμβανε τή Σηλύβρια, τήν Πέρινθο, τό φρούριο τῶν Ἐπιβατῶν στην Προποντίδα, τή Μεσημβρία, τήν Ἀγχίαλο καί τήν Καβάρνα (Βίζωνα), στόν Εὔξεινο, αλλά ἦσαν ἔκτός ἐλέγχου ἢ δέν μπορούσαν νά άντισταθοῦν στούς Τούρκους, ἡ δέ ὕπαιθρος τῆς Θράκης ἦταν στή διάθεσή τους. Τήν ἔποχή αὐτή τό στέμμα τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' δέν εἶχε λαμπρότητα· ἦταν στεφάνι άκάνθινο· καί τό ταξίδι του πρός τήν Πόλη ἦταν πορεία πρός τόν Γολγοθᾶ.

2. Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής. Ό Μωάμεθ γεννήθηκε στην Ἄδριανούπολη, τό 1432. Ἡ μητέρα του Χούμα Χατούν ἦταν τουρκάλα σκλάβα καί πέθανε, όταν ὁ Μωάμεθ ἦταν πέντε ἐτῶν. Συνδύαζε μεγάλη σκληρότητα, δίψα γιά αἷμα καί πολλά κατώτερα πάθη. Ό ιστορικός τῆς άλώσεως Δούκας τόν όνομάζει *"πρό τοῦ άντιχρίστου άντίχριστον"*. Εἶχε ἔνδιαφέρον γιά τίς ἐπιστῆμες, καί μεγάλη πολιτική καί στρατιωτική ικανότητα. Από δεκατριῶν ἐτῶν, εἶχε τήν ἐπιθυμία νά κατακτήσει τήν Κωνσταντινούπολη. Ἐπιθυμία, πού ἔγινε ἔμμονη ἰδέα καί στό τέλος πραγματικότητα.

Ἡ μητριά του, Μαρία Δέσποινα (1412-14.9.1487) ἦταν χριστιανή ὀρθόδοξη, κόρη τοῦ Σέρβου βασιλιᾶ Μπράνκοβιτς. Ποτέ της δέν άσπάσθηκε τόν ἰσλαμισμό. Όταν

μέ τον θάνατο του Μουράτ έμεινε χήρα, στους κύκλους του τελευταίου αυτοκράτορα πέρασε ή σκέψη ό Κωνσταντίνος νά νυμφευθεΐ τήν Μαρία. Ό Μωάμεθ Β', ό όποϊος τήν σεβόταν, πρός χάρη της δέν μετέτρεψε σέ τζαμί τόν ναό τής Άγίας Ειρήνης, πού βρίσκεται μέσα στον περίβολο του άνακτόρου Τόπ-Καπού καί χρησιμεύει σήμερα ως αίθουσα έκδηλώσεων.

Όταν ανήλθε στό θρόνο ό Μωάμεθ δέν αποκάλυψε τίς προθέσεις του. Αντίθετα, φάνηκε ύποχωρητικός πρός τούς χριστιανούς. Τή συνάντηση των Έλλήνων πρέσβων, πού πήγαν νά συγχαρούν τόν Μωάμεθ, παρομοιάζει ό Δούκας ως συνάντηση άρνιου μέ λύκο, σπουργιτιού μέ φίδι, ψυχορραγοΐντος μέ τόν θάνατο. Όσοι τόν επισκέφθηκαν, Βούλγαροι, Βλάχοι, Μυτιληνιοί, Χιΰτες, Ροδίτες καί Γενουάτες, άκουσαν από τόν Μωάμεθ αυτά πού ήθελαν νά ακούσουν. Μάλιστα επέστρεψε στον Κωνσταντίνο τήν Ήράκλεια τής Θράκης. Ό Μωάμεθ όρκίσθηκε στό Κοράνιο, ότι θά τηρήσει τά συμφωνηθέντα καί θά ζήσει έφ' όρου ζωής έν αγάπη καί όμονοία μέ τήν Πόλη καί τόν Κωνσταντίνο. Ύπενθυμίζεται, ότι μέχρι τόν 19ο αιώνα, δέν ίσχυε ή αυτονόητη σήμερα άρχή τής συνέχειας του κράτους. Γι' αυτό, οί συνθηκές δέσμευαν μόνο τούς ήγεμόνες πού τίς υπέγραφαν. Μετά τόν θάνατό τους έπρεπε νά ανανεωθούν, γιά νά εξακολουθήσει ή ισχύ τους.

Όμως, ή άλωση τής Πόλης ήταν ή έμμονη ιδέα του. Ένας Οϋγγρος ήλθε πλησίον του Μωάμεθ καί θά τόν βοηθοΐσε ύποδεικνύοντας πώς νά βομβαρδίζει έπιτυχώς τά τείχη τής Πόλεως. Έπρεπε χριστιανός νά συμβουλευεί τόν άλλόθρησκο; Ό Δούκας, αναφέρει ότι όπως άκουσε, κάποιος γέρον είχε πεί στον Οϋγγρο: *«ΐσθι τέκνον, εί μή παντελής φθορά τοίς Ρωμαίοις επέλθαι, ούκ έπιγελάσει τοίς Χριστιανοίς ή τύχη· δεΐ γάρ τήν Πόλιν υπό των Τούρκων φθαρῆναι, καί οϋτω τά των Χριστιανων δυστυχήματα τέλος εξουσιν»* (Δηλαδή, *Μάθε παιδί μου, εάν δέν καταστραφοΐν έντελώς οί Ρωμαίοι δέν θά χαμογελάσει ή τύχη στους Χριστιανούς, διότι πρέπει νά καταστραφεΐ ή Πόλις από τούς Τούρκους καί εΐτσι θά πάρουν τέλος οί κακοτυχίες των Χριστιανων*). Έπιθυμώντας νά χαμογελάσει ή τύχη στους Χριστιανούς, βοήθησε ό άπεσταλμένος νά άλωθεΐ ή Πόλις τό συντομώτερο καί νά δοθεΐ τέλος στα δυστυχήματα των Χριστιανων.

Ό Μωάμεθ έστειλε τή μητριά του στους συγγενείς της στή Σερβία, μή τυχόν εγείρουν άξιώσεις, ανανέωσε τή συνθήκη, πού είχε ύπογράψει ό πατέρας του μέ τήν Κωνσταντινούπολη καί έπνιξε τό μικρό έτεροθαλή άδελφό του. Τήν άδελφοκτονία, ό Μωάμεθ άνήγαγε σέ δόγμα, περιλαμβάνοντας σχετική διάταξη στον Κώδικά του, κατά τήν όποία *«Εΐναι εϋλογο σ' εκείνον από τούς υιούς μου, ό όποϊος θά άνέλθει στήν αυτοκρατορική έξουσία, νά φονεύει τούς άδελφούς του, γιά τήν τάξη του κόσμου»*.

Ο Μωάμεθ, αφού αποκοίμησε τούς από βορρά αντιπάλους του, στράφηκε, προς τήν Άσία έναντίον τοῦ Ἰμπραήμ ἐμίρη τῆς Καραμανίας. Ἦταν ὁ τελευταῖος τῶν Σελτζουκιδῶν, πού ἀνθίστατο στόν Ὄθωμανό. Στήν Κωνσταντινούπολη, ἐπικράτησε ἡ σκέψη, ὅτι ἦταν εὐκαιρία νά ἐπιτύχουν καί ἄλλες ὑποχωρήσεις τοῦ Μωάμεθ. Ἔστειλαν πρεσβεία ἡ ὁποία ζήτησε διπλασιασμό τῆς χορηγίας γιά τόν Ὁρχάν, θεῖο τοῦ Μωάμεθ, πού βρισκόταν στήν Πόλη. Ὁ Χαλίλ, βεζύρης τοῦ Μωάμεθ β' ἀλλά καί "*φίλος τῶν Ρωμαίων*", εἰς μάτην προσπάθησε νά ἀλλάξουν γνώμη καί τακτική οἱ ἀπεσταλμένοι. Τούς ἀποκάλεσε ἀνόητους καί μωρούς καί εἶπε, ὅτι ὁ Μωάμεθ δέν εἶναι ὅπως ὁ πατέρας του, ἡμερος, φίλος, μέ χρηστή συνείδηση. Ἐάν θέλετε, τούς εἶπε, νά ἀναδείξετε τόν Ὁρχάν ἡγεμόνα στή Θράκη κάντε το, ἐάν θέλετε νά καλέσετε τούς Οὐγγρους καί νά ἀποπειραθεῖτε νά καταλάβετε ὅ,τι ἔχετε χάσει κάντε το, πλὴν νά ξέρετε ὅτι σέ τίποτε ἀπό αὐτά δέν θά πετύχετε, ἀλλά μᾶλλον θά χάσετε καί αὐτό πού νομίζετε ὅτι ἔχετε. Ὅταν ἀνακοινώθηκε τό αἴτημα στόν Μωάμεθ, ἐκεῖνος τούς βαυκάλισε λέγοντας, νά συναντηθοῦν στήν Ἀδριανούπολη, ὅπου θά προσφέρει ὅ,τι τοῦ ζητοῦν.

Ἐάλω ἡ Πόλις. Ὁ Μωάμεθ, ὅταν ἐπέστρεψε στήν Ἀδριανούπολη, διέκοψε τήν χορηγία γιά τόν Ὁρχάν καί ἄρχισε νά προετοιμάζεται γιά πόλεμο. Τόν χειμῶνα τοῦ 1451-1452 ἀπασχολήθηκε μέ τόν ἐξοπλισμό τοῦ στρατοῦ καί μέ τή μελέτη ἔργων στρατιωτικῶν τῆς Δύσεως σχετικά μέ πολιορκίες καί ὄχυρωματικά ἔργα. Ἀπό μικρός ἄλλωστε διάβαζε ἱστορίες σχετικές μέ τόν Μέγα Ἀλέξανδρο καί τόν Ἰούλιο Καίσαρα. Ὅλοκληρες νύκτες ξαγρυπνοῦσε καταρτίζοντας σχέδια τῆς Πόλεως μέ τά ὄχυρά της, σημειώνοντας τά εὐάλωτα σημεία της. Διαθέτοντας ἄφθονα ποσά, γιά ἐξαγορά τεχνιτῶν, συγκέντρωσε κοντά του ἀρκετούς χριστιανούς εἰδικευμένους στήν πολεμική τέχνη. Ἰδιαίτερη φροντίδα ἔδειξε στά τηλεβόλα. Προσέλαβε τόν Οὐρβανό, Σάξονα ἀπό τήν Τρανσυλβανία. Ὁ Οὐρβανός ἔμπειρος τεχνίτης στά τηλεβόλα, ἦταν στήν ὑπηρεσία τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλά ἐπειδή δέν πληρωνόταν ἱκανοποιητικά πέρασε στήν ὑπηρεσία τοῦ σουλτάνου, ὁ ὁποῖος τόν ἄμοιψε πλουσιοπάροχα.

Τήν ἀνοιξη τοῦ 1452 ἄρχισε τήν οἰκοδόμησι τοῦ γνωστοῦ ὄχυροῦ Ρούμελι Χισάρ, στό στενότερο σημεῖο τοῦ Βοσπόρου, στή Θρακική ἀκτὴ. Τό ὄχυρό τό ὀνόμασε ὁ Μωάμεθ Μπογκάζ-κесέν (κόπτης τοῦ στενοῦ, ἀλλά καί λαιμοκόφτης), οἱ δέ Ρωμιοί Νεόκαστρο. Μέ τήν ἀνέγερσή του, ἤλεγχε τήν τροφοδοσία τῆς Βασιλεύουσας ἀπό τόν Εὐξείνιο Πόντο. Κάθε πλοῖο πού περνοῦσε ἔπρεπε νά σταματήσει καί νά πληρώσει δασμό (*τό κομμέρκιον*), εἰδ' ἄλλως βυθιζόταν. Τόν Αὐγούστο, ὀλοκληρώθηκε ἡ οἰκοδόμησι τοῦ ὄχυροῦ, στό ὁποῖο τοποθέτησε κανόνια πού κατασκεύασε ὁ Οὐρβανός. Στή συνέχεια, ὁ Οὐρβανός ἄρχισε νά κατασκευάζει τεράστιο κανόνι, πολύ ἐξελιγμένο γιά τήν ἐποχή του,

κατάλληλο για πολιορκία. Παράλληλα, ο Μωάμεθ ναυπηγοῦσε πλοῖα για να ἐλέγχει καὶ τὴν ἐπικοινωνία ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντο καὶ τὴν Προποντίδα. Τὸ φθινόπωρο, στρατεύματά του εἰσέβαλαν στὴν Πελοπόννησο γιὰ νὰ ἐμποδίσουν κάθε βοήθεια ἀπὸ ἐκεῖ.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔστειλε πρέσβεις στὸν Μωάμεθ γιὰ νὰ παραπονεθοῦν καὶ νὰ παρακαλέσουν νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἰδέα νὰ οἰκοδομήσει τὸ ὄχυρό. Ὡς ἀδύνατοι, ἐπικαλέστηκαν τὶς παλιές τους συμφωνίες, ὅτι ἀπὸ τοὺς προκατόχους του κανεὶς δὲν σκέφτηκε, οὔτε ἔκτισε καλύβα, οὔτε ἔπηξε πάσαλο στὴν αὐλή τῆς Πόλης, ὅτι ὁ παππούς του ἔλαβε ἄδεια ἀπὸ τὸν Μανουήλ νὰ κτίσει ὄχυρό στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ, (τὸ Ἄνατολὸ Χισάρ). Ἐπειδὴ ἔβλεπαν ὅτι ἤθελε νὰ πεθάνουν τῆς πείνας, τὸν παρακάλεσαν θερμὰ νὰ σταματήσει τὸ χτίσιμο καὶ θὰ ἦσαν φίλοι ἔντιμοι καὶ ἂν ἤθελε νὰ τοῦ δώσουν καὶ φόρο θὰ τοῦ δώσουν.

Ὁ Μωάμεθ, ὡς πανίσχυρος ἔδωσε τὴν πιὸ ἰταμὴ ἀπάντηση: Ἄφοῦ τοὺς εἶπε ὅτι ἡ Πόλις πέρα ἀπὸ τὴν τάφρο πού τὴν περιέβαλε δὲν ἔχει, οὔτε κατέχει κάτι, ὅτι ὅλα τὰ ἐξουσιάζει αὐτός καὶ δικαιούται νὰ κάνει ὅ,τι θέλει, τοὺς ἔδιωξε μὲ τὶς ἐξῆς φοβερὲς φράσεις: *«ἀπέλθατε, εἶπατε τῷ βασιλεῖ· ὁ νῦν ἡγεμὼν οὐκ ἔστι τῶν πρώην ὁμοιος· ἂ οὐκ ἠδύναντο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος ὑπὸ τὴν χεῖρα καὶ εὐκόλως ἔχει τοῦ πρᾶξι, καὶ ἂ οὐκ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι, οὗτος θέλει καὶ βούλεται. Καὶ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ νῦν ἔνεκα τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀφαιρεθήσεται στὴν δοράν»*. Πράγματι, ὁ Μωάμεθ δὲν ἦταν ὅπως οἱ προηγούμενοι, αὐτός καὶ ἤθελε καὶ μποροῦσε νὰ πραγματοποιήσει, ὅσα οἱ προκατόχοί του δὲν μποροῦσαν ἢ δὲν ἤθελαν νὰ πράξουν. Σύντομα πραγματοποίησε τὴν ἀπειλή του, ὅτι θὰ ἐγδαίρνε ὅποιον θὰ ἔστειλε ὁ αὐτοκράτωρ γιὰ τὸ ἴδιο θέμα.

Ὁ αὐτοκράτορας ζήτησε ἀπὸ τὸν σουλτᾶνο ἀσφάλεια γιὰ τὰ χωριά τοῦ Βοσπόρου καὶ παρακάλεσε ὁ καρπὸς τῆς συγκομιδῆς νὰ μὴν καταστρέφεται ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του. Ἡ σουλτανικὴ ἀπάντηση ἦταν ἡ διαταγὴ νὰ φονεύεται ὅποιος ἔλληνας κτηματίας ἐμποδίζει τοὺς στρατιῶτες του νὰ παίρνουν ὅ,τι θεωροῦσαν χρῆσιμο καὶ τὰ ζῶα τους νὰ βόσκουν. Ὄταν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1452, ἔγινε συμπλοκὴ στοὺς ἀγρούς τῶν Ἐπιβατῶν μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων, καὶ φονεύθηκαν δύο Τοῦρκοι καὶ δύο Ἕλληνες, -μὲ ἀφορμὴ τὸν ξυλοδαρμὸ ἑνὸς Ἑλλήνου ἀπὸ Τοῦρκο-, ὁ Μωάμεθ διέταξε τὴν καταστροφὴ τῶν Ἐπιβατῶν καὶ τὴν σφαγὴ τῶν κατοίκων. Οἱ ἄτυχοι Ἐπιβατηνοί, ὅταν πῆγαν γιὰ θερισμὸ στοὺς ἀγρούς τους θερίστηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τότε, ὁ Κωνσταντῖνος *"ἔκλεισε τὰς θύρας τῆς Πόλεως"*, πού ἔμελε νὰ μὴν ἀνοίξουν ξανά. Ἐδειξε ὅμως καὶ μεγαλοψυχία ὁ βασιλέας, ἀφήνοντας ἐλεύθερους μερικοὺς εὐνούχους τοῦ παλατιοῦ τοῦ Μωάμεθ, πού βρέθηκαν ἐκείνη τὴν ὥρα στὴν Πόλη. Ἔστειλε καὶ πρέσβεις νὰ ἀναγγείλουν στὸν Μωάμεθ τὴν ἀπόφασή του νὰ πορευθεῖ τὸν δρόμο τῆς θυσίας. Γνωρίζοντας ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἐνδεχόμενον νὰ νικήσει, τοῦ εἶπε ὅτι θὰ φυλάξει τὴν Πόλη

όσο μπορεί και εάν ο Θεός θελήσει να πάρει την Πόλη, δεν θα αντίπει, αν πάλι τον φωτίσει και θελήσει την ειρήνη και αυτό θα το δεχθεί. Ο Μωάμεθ πραγματοποιώντας την προαναφερθείσα άπειλή του, τούς δύο πρέσβεις που μετέφεραν το μήνυμα τούς σκότωσε.

Τά άπάνθρωπα αισθήματά του φανέρωσε άλλη μία φορά ο Μωάμεθ τον Νοέμβριο του 1452, όταν συνέλαβαν το πλήρωμα ενός βενετικού πλοίου, που δεν μπόρεσε να διαφύγει τον βομβαρδισμό από το Ρούμελι Χισάρ. Ελάχιστους ναύτες άπελευθέρωσε, τον έφηβο βοηθό του πηδαλιούχου τον κράτησε για τις άνομες όρέξεις του και τον πλοίαρχο μαζί με τούς περισσότερους ναύτες τούς σκότωσε, αφήνοντάς τους άταφους.

Ο Κωνσταντίνος εύθύς έξ αρχής ήλιπε σε βοήθεια τής Δύσεως. Άπευθύνθηκε στον πάπα Νικόλαο Ε'. Εκείνος έθεσε ως όρο την έφαρμογή του Ένωτικού Όρου τής Φλωρεντίας. Νά άναγνωρίσουν οι Έλληνες τον Πάπα κεφαλή τής Έκκλησίας. Οι Ρωμιοί τής Πόλης, χωρισμένοι σε ένωτικούς και άνθενωτικούς είχαν προσκολληθεί στην πίστη τους όσο ποτέ άλλοτε. Ο πατριαρχικός θρόνος ήταν κενός από τον 1450, όταν ο τελευταίος πατριάρχης, που ήταν ένωτικός, άναγκάστηκε να φύγει. Οι περισσότεροι ήταν άνθενωτικοί, όπως και οι Σέρβοι και οι Ρώσσοι.

Παράλληλα, ο αυτοκράτορας ζήτησε βοήθεια από τή Γαλλία και τή Γερμανία, οι οποίες, άπασχολημένες με έσωτερικές ύποθέσεις και έριδες, άδιαφόρησαν. Τελικά, ή μόνη βοήθεια από τή Δύση προς τον Κωνσταντίνο ήταν πενήντα πολεμιστές από τον πάπα, υπό τον Έλληνα καρδινάλιο Ίσίδωρο, και έπτακόσιοι Γενουάτες, υπό τον γενναίο Ίωάννη Ίουστινιάνη (Τζουστινιάνι), που έφθασαν στις 26 Ίανουρίου 1453. Αντίθετα προς αυτούς, οι Γενουάτες του Πέραν ύποστήριζαν τον ισχυρό · είχαν συνάψει ειρήνη με τον Μωάμεθ και του έδιδαν πληροφορίες. Πέντε πλοία που έστειλε ή Βενετία ποτέ δεν έφθασαν.

Ο καρδινάλιος Ίσίδωρος είχε και την άποστολή να συμβάλει στην άποδοχή τής Ένώσεως. Τελικά, συμφωνήθηκε να επικυρωθεί ή Ένωση, αλλά με την έπιφύλαξη, ότι τα κεφάλαια του Ένωτικού Όρου που είχε ύπογραφεϊ στή Φλωρεντία θα έξετάζονταν άργότερα, όταν θα παρερχόταν ο τουρκικός κίνδυνος. Έτσι, στις 12 Δεκεμβρίου 1452, στην Άγία Σοφία έγινε ή ένωτική λειτουργία και ο Ίσίδωρος μπόρεσε να ειδοποιήσει τον Πάπα να στείλει την άναμενόμενη κυρίως βοήθεια, ή όποια όμως ποτέ δεν ήλθε. Μάλιστα, ο Σφραντζής πρότεινε να προχειρισθεί ο Ίσίδωρος σε Πατριάρχη, εν όψει ότι χήρευε ο Οικουμενικός θρόνος.

Όπως παρατηρεί ο Π. Κανελλόπουλος, ή άπαίτηση του Πάπα για την ένεργοποίηση του Ένωτικού Όρου άποτελοΐσε έκβιασμό. Άλλ' όμως έμεις ζητούσαμε τή

δική του βοήθεια. Πώς ήταν δυνατό να μή γεννηθεί μέσα του ή επιθυμία να τον αναγνωρίσουμε εκκλησιαστικό μας άρχηγό; Ο καρδινάλιος Ίσιδωρος, όμως όταν δέχθηκε την άνωτέρω επιφύλαξη, ενήργησε περισσότερο ως Έλληνα, παρά ως καρδινάλιος του Πάπα. Θά εἶπε μέσα του: ἄς σωθεῖ τό Γένος μας καί ἄς βροῦν ὕστερα οἱ Ἕλληνες ἀφορμή νά ματαιώσουν τήν Ἑνωσι.

Ὁ Οὐρβανός, ἀπό τόν ὁποῖο ὁ βασιλέας εἶχε ζητήσει βοήθεια, δέχθηκε, ἐφ' ὅσον τοῦ ἐδίδοτο ἐκ τῶν προτέρων ἡ Σηλύμβρια ἢ ἡ Μεσημβρία. Τοῦ δόθηκε ἡ Μεσημβρία ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Σφραντζῆς. Ὅμως, ὁ Οὐρβανός δέν βοήθησε, διότι δέν εἶχε τή δυνατότητα νά παρέμβει. Μόνο μετά τήν πτώση τῆς Πόλης ξεκίνησε τόν πόλεμο κατά τοῦ Μωάμεθ. Τίς ἐνέργειες αὐτές τοῦ αὐτοκράτορα ἀγνοοῦσε ὁ λαός, ὁ ὁποῖος «ἔλεγε κατ' ἐκείνου τό (δηλ. ὅ,τι) ἤθελε».

Τόν Ἰανουάριο 1453 μεταφέρθηκαν τά κανόνια πού κατασκεύασε ὁ Οὐρβανός, ἀπό τήν Ἀδριανούπολη στή Κωνσταντινούπολη καί τόν Μάρτιο ξεκίνησε ὁ σουλτᾶνος μέ πολυπληθές στράτευμα, περίπου 150.000 ἄνδρες, ἀπό τήν Ἀδριανούπολη καί ἔφθασε στή Βασιλεύουσα τόν Ἀπρίλιο. Ἐν τῷ μεταξύ προετοίμασε καί στόλο ἀπό 350 πλοῖα, ὁ ὁποῖος ἀπέπλευσε ἀπό τήν Καλλιπόλη, ὑπό τίς διαταγές τοῦ διοικητῆ τῆς Καλλιπόλεως Μπάλτογλη, βούλγαρου ἐξωμότη.

Τήν Πόλη ὑπεράσπιζαν μόλις 7.000 ἄνδρες, ἀπό τοὺς ὁποῖους περίπου 5.000 (4.973) Ἕλληνες. Ὁ Χαλίλ συμβούλευσε τόν Μωάμεθ νά συμβιβασθεῖ μέ τόν Κωνσταντῖνο. Πρότεινε νά ζητήσει ὁ Μωάμεθ ἐτησίως 70.000 χρυσά νομίσματα, τήν παρουσία στρατιωτικῆς δυνάμεως στήν Πόλη καί νά λυθεῖ ἡ πολιορκία, διότι ἡ Πόλη εἶναι ἀπόρθητη. Ἐπικράτησε ἡ ἀντίθετη πρόταση τοῦ ἐξωμότη Ζαγανός πασᾶ, γιά συνέχιση τῆς πολιορκίας, μέ τήν ὁποία συντάχθηκαν καί οἱ ἱερωμένοι.

Ὁ Μωάμεθ ἐπανέλαβε προηγούμενη πρότασή του καί κάλεσε τόν Βασιλέα ἢ νά τοῦ παραδώσει τήν Πόλη καί νά ἀπέλθει, ὅπου ἤθελε μέ τοὺς ἄρχοντες καί τά ὑπάρχοντά τους, ἀφήνοντας τήν Πόλη ἄθικτη, ὅπως ἄθικτη θά τή διατηροῦσε κι' αὐτός, ἢ νά ἀντισταθεῖ καί μαζί μέ τή ζωή θά χάσουν καί τά ὑπάρχοντα καί ὁ βασιλέας καί οἱ δικοί του, ὁ δέ λαός θά αἰχμαλωτισθεῖ καί θά διασπαρεῖ σέ ὅλη τή γῆ. (*«Τί λέγεις; βούλει καταλειπεῖν τήν πόλιν, καί ἀπελθεῖν ἔνθα καί βούλει μετά τῶν ἀρχόντων καί τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπών τόν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καί παρ' ἡμῶν καί παρά σου, ἢ ἀντιστήναι, καί σὺν τῇ ζωῇ καί τά ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ καί οἱ μετά σου, ὁ δέ δῆμος αἰχμαλωτισθεῖς παρά τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ;»*).

Ἡ πρόταση ἐγίνε, διότι ἤθελε νά κατακτήσει ἀλώβητη τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ τύχη τῆς Θεσσαλονίκης πού καταστράφηκε, γιὰ ἀντιστάθηκε καθὼς καί ἡ τύχη τῶν Ἰωαννίνων πού παραδόθηκαν (1445) καί διασώθηκαν ἦταν πρόσφατη.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπανελάβε τό μολών λαβέ τοῦ Λεωνίδα ὡς ἐξῆς: *«Τό δέ τήν πόλιν σοι δοῦναι, οὔτ' ἐμόν ἐστί, οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινή γάρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καί οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν»*. (Τό νά σοῦ παραδώσω τήν Πόλη δέν ἀνήκει σέ μένα, οὔτε σέ ἄλλον ἀπό τούς κατοίκους της. Ὅλοι ἀπό κοινοῦ ἔχουμε τή γνώμη νά πεθάνουμε καί δέν ὑπολογίζουμε τή ζωή μας). Ὁ τραγικός βασιλέας ἤξερε, ὅτι ἂν ὅλοι πέθαιναν δέν θά πέθαινε τό Γένος, ἐνῶ ἂν δεχόταν τήν πρόταση τοῦ σουλτάνου, τό Γένος θά χανόταν.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐτοιμάσθηκαν γιά τήν τελική σύγκρουση. Ὁ Μωάμεθ ἀπευθύνθηκε στους στρατιῶτες του, ζήτησε νά ἐπιδείξουν σταθερότητα καί θάρρος καί τόνισε ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς προϋποθέσεις γιά ἕναν ἐπιτυχῆ πόλεμο: ἡ ἐπιθυμία γιά νίκη, ἡ ντροπή γιά τήν ἥττα καί ἡ ὑπακοή πρὸς τούς ἡγέτες.

Ὁ αὐτοκράτορας, ἀπευθυνόμενος πρὸς τούς συστρατιῶτες του, εἶπε λόγια πού θυμίζουν τούς λόγους τοῦ Χριστοῦ πρὸς τούς μαθητές του πρό τῆς Σταυρώσεως, πού ὅταν τά διαβάζουμε νομίζουμε ὅτι ἀκοῦμε τό πρῶτο εὐαγγέλιο τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Εἶπε, ὁ Βασιλέας: *«... Καλῶς οὖν οἴδατε ἀδελφοί, ὅτι διά τέσσερα τινά ὀφειλέται κοινῶς ἐσμέν πάντες ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον ὑπέρ τῆς πίστεως καί τῆς εὐσεβείας, δεύτερον δέ ὑπέρ τῆς πατρίδος, τρίτον ὑπέρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ κυρίου καί τέταρτον ὑπέρ συγγενῶν καί φίλων.... Οὐκ ἔχω καιρόν εἰπεῖν ὑμῖν πλείονα. Μόνον τό ταπεινωμένον ἡμέτερον σκῆπτρον εἰς τὰς ὑμῶν χεῖρας ἀνατίθημι, ἵνα μετ' εὐνοίας φυλάξητε... Γνωρίσατε δὴ τοῦτο. Καί ἐάν ἐκ καρδίας φυλάξητε τὰ ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, ἐλπίζω εἰς Θεόν ὡς λυτρωθῆμεν ἡμεῖς τῆς ἐνεστώσης αὐτοῦ δικαίας ἀπειλῆς. Δεύτερον δέ καί ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ὑμῖν, καί μνήμη αἰώνιος καί ἄξιος ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται»*. Καί ὁ Γεώργιος Σφραντζῆς ἐπιλέγει *«οἱ πάντες ὡς ἐξ ἑνός στόματος ἀπεκρίναντο μετά κλαυθμοῦ λέγοντες: ἀποθάνωμεν ὑπέρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καί τῆς πατρίδος ἡμῶν»*. (Δηλαδή· Νά ξέρετε ἀδέλφια μου, ὅτι γιά τέσσερις λόγους πρέπει νά προτιμήσουμε νά πεθάνουμε παρά νά ζήσουμε· πρῶτον ὑπέρ πίστεως καί εὐσεβείας, δεύτερον ὑπέρ πατρίδος, τρίτον ὑπέρ τοῦ βασιλέως καί τέταρτον ὑπέρ συγγενῶν καί φίλων..... Δέν ἔχω καιρό νά σᾶς πῶ περισσότερα. Μόνο τό ταπεινωμένο σκῆπτρο στά χέρια σας ἀφιερώνω γιά νά τό φυλάξετε μέ φροντίδα. Μάθετε καλά λοιπόν αὐτό· Ἐάν φυλάξετε ὅσα σᾶς ἐμπιστεύτηκα, ἐλπίζω στό Θεό, ὅτι θά λυτρωθοῦμε ἀπό τήν παρούσα δίκαιη ἀπειλή. Δεύτερον, ὁ ἀδαμάντινος στέφανος στόν οὐρανό μᾶς περιμένει καί στό κόσμο θά μείνει αἰώνια ἡ μνήμη μας. Ὅλοι μέ ἕνα στόμα ἀπάντησαν μέ κλάματα λέγοντας· ἄς πεθάνουμε ὑπέρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καί ὑπέρ τῆς πατρίδας μας). Ὑπέρ **πίστεως καί πατρίδος** κλήθηκαν νά ἀποθάνουν καί ἔπασαν οἱ τελευταῖοι

υπερασπιστές τῆς Βασιλεύουσας. Ὑπέρ **πίστεως καί πατρίδος** ἐπαναστάτησαν οἱ ἀπόγονοί τους τό 1821. **Πρῶτα ὑπέρ πίστεως καί μετά ὑπέρ πατρίδος!**

Τήν Τρίτη 29 Μαΐου 1453, μετά ἀπό 57 ἡμέρες συνεχοῦς πολιορκίας καί σφυροκοπήματος τοῦ πυροβολικοῦ, μπήκαν οἱ Τοῦρκοι στήν Πόλη. Ὁ Κωνσταντῖνος, μαχόμενος ὡς ἓνας τῶν στρατιωτῶν στήν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, *«βαστάζων σπάθην καί ἀσπίδα, εἶπε λόγον λύπης ἄξιον «οὐκ ἔστι τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν τήν κεφαλὴν μου ἀπ' ἐμοῦ;» Ἦν γάρ μονώτατος ἀπολειφθεῖς. Τότε εἶς τῶν Τούρκων δούς αὐτῷ κατὰ πρόσωπον καί πλήξας, καί αὐτός τῷ Τούρκῳ ἐτέραν ἐχαρίσατο· τῶν ὀπισθεν δέ ἕτερος καιρίαν δούς πληγὴν, ἔπεσε κατὰ γῆς· οὐ γάρ ἤδεισαν ὅτι ὁ βασιλεύς ἐστίν, ἀλλ' ὡς κοινόν στρατιώτην τοῦτον θανατώσαντες ἀφῆκαν»* (Δηλαδή, Βαστάζοντας σπαθί καί ἀσπίδα εἶπε λόγια ἀξιολύπητα: "δέν ὑπάρχει ἓνας Χριστιανός νά μοῦ πάρει τό κεφάλι; Εἶχε μείνει ὀλομόναχος. Τότε ἓνας ἀπό τούς Τούρκους τοῦ ἔδωσε μιά σπαθιά καί τόν κτύπησε στό πρόσωπο ἀλλά κι αὐτός τοῦ ἔδωσε ἄλλη· ὅταν δέ ἓνας Τοῦρκος, ἀπ' αὐτούς πού ἦταν πίσω του, τοῦ ἔδωσε καιρίο κτύπημα, ἔπεσε κατὰ γῆς. Ἀφοῦ τόν σκότωσαν, τόν ἄφησαν, σάν κοινό στρατιώτη, μή γνωρίζοντας ὅτι ἦταν ὁ βασιλέας).

Ὁ βασιλέας ἔπεσε μαχόμενος μονώτατος, ὡς κοινός στρατιώτης. Τότε ἀκούστηκε ἡ κραυγή *"Ἐάλω ἡ Πόλις"*. Τήν ἴδια στιγμή ἀπάντησε ὁ ἀντίλαλος τῆς λαϊκῆς μούσας *"Πάλι μέ χρόνους μέ καιρούς πάλι δικά μας θᾶναι"*. Ἦταν ἡ Μεγάλη Ἰδέα πού θά θέρμαινε τό Γένος.

Ἡ Ἄλωση ὑπῆρξε τό τυπικό γεγονός τῆς καταλύσεως μιᾶς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία ζοῦσε στήν παρακμή καί τήν ἀποσύνθεση, εἶχε ὑποστῆ πρό πολλοῦ θανάσιμα πλήγματα καί ἡ ἔκτασή της εἶχε περιορισθεῖ στά ὄρια τῆς πρωτεύουσάς της. Ἀπό ὅσα συνέβησαν ἐκεῖνες τίς ὥρες, θά μνημονεύσουμε τήν ἠρωϊκή ἀντίσταση τῶν Κρητῶν ναυτικῶν πού βρέθηκαν στήν Πόλη. Μνημονεύει ὁ Σφραντζῆς, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν κύριοι ὅλων τῶν πύργων τῆς Πόλεως, ἐκτός τῶν δύο πύργων τοῦ Βασιλείου Λέοντος καί τοῦ Ἀλεξίου, στούς ὁποίους ἦσαν ναῦτες ἀπό τήν Κρήτη. Αὐτοί μάχονταν γενναία, σκότωσαν πολλούς Τούρκους καί, ἐνῶ ἔβλεπαν ὅτι ὅλη ἡ Πόλις εἶχε κυριευθεῖ, αὐτοί ἔλεγαν *"ἀποθανεῖν κρεῖττον ἢ ζῆν"*. Ὅταν ἓνας Τοῦρκος τό εἶπε στόν Μωάμεθ, αὐτός διέταξε νά κατέβουν καί ἐλεύθεροι μέ τά πράγματά τους νά φύγουν μέ τό καράβι τους. Καί μόνον ἔτσι τούς ἔπεισαν νά φύγουν. Ἀντίθετα, στήν Ἁγία Σοφία, ὅπου τήν παραμονή τῆς Ἀλώσεως ἔγινε ἡ τελευταία λειτουργία, κατὰ τόν Δούκα, εἶχε συγκεντρωθεῖ μυριάριθμο πλῆθος ἀνδρῶν, γυναικῶν, μοναχῶν καί παιδιῶν, πού περίμεναν μοιρολατρικά τήν ἔκβαση τῆς πολιορκίας, πιστεύοντας σέ ἓνα ψευδοχρησμό, ὅτι θά μποῦν οἱ Τοῦρκοι καί ἀφοῦ σφάξουν, ἄγγελος Κυρίου θά δώσει ῥομφαία σέ ἓναν ἀνώνυμο λέγοντάς του *"πάρε τή ρομφαία καί νά ἐκδικηθεῖς τό λαό τοῦ Κυρίου"* καί τότε

οι Ρωμιοί θά καταδιώξουν τούς Τούρκους. Ἡ μαρτυρία τοῦ Δούκα ἀποδεικνύει τήν ἠθική πτώση τοῦ πληθυσμοῦ, πού περίμενε τό μοιραῖο χωρίς ἀντίδραση, πηγαίνοντας ὡς ἀγέλη στή σφαγή. Ὅμως, *σύν Ἀθηνᾶ καί χεῖρα κίνει.*

Μετά τήν ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ φιλότουρκος ἀδελφός τοῦ Κωνσταντίνου Δημήτριος Παλαιολόγος τοῦ παρέδωσε τόν Μυστρά καί ἔζησε στήν Κωνσταντινούπολη μέ χορηγία τοῦ σουλτάνου, Σύντομα ἔπεσε στή δυσμένειά του καί ἀποσύρθηκε μέ τή σύζυγό του σέ μοναστήρι στήν Ἀδριανούπολη, ὅπου πέθαναν τό 1470. Ἡ κόρη τους Ἑλένη εἶχε πεθάνει πρὶν στό χαρέμι τοῦ Μωάμεθ, κληροδοτώντας τά φορέματα καί τά κοσμήματά της στό Πατριαρχεῖο, σύμφωνα μέ παλαιό αὐτοκρατορικό ἔθιμο.

Ὁ ἄλλος ἀδελφός τοῦ Αὐτοκράτορα, ὁ Θωμᾶς, συναποκομίζοντας τήν κára τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα ἀπό τήν Πάτρα, κατέφυγε στή Ρώμη ὅπου ὁ πάπας Σίξτος Δ' τόν βοήθησε οἰκονομικά. Ἐκτοτε, τά παιδιά του πουλοῦσαν τά δικαιώματά τους στόν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως σέ διαφόρους ἡγεμόνες, ἔναντι ποικίλων παροχῶν. Ἡ κόρη τοῦ Θωμᾶ Ζωή (Σοφία) παντρεύτηκε τόν ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Ἰβάν Γ'. Ἐκτοτε οἱ Τσάροι προέβησαν τούς ἑαυτούς τους ὡς διαδόχους τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορα καί τή Μόσχα ὡς Τρίτη Ρώμη.

Ἀντίθετα μέ τόν Δημήτριο καί Θωμᾶ, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζοῦντος, Δαβίδ Κομνηνός, μετά τήν παράδοσή του στόν Μωάμεθ τό 1461, εἶχε οἰκτρό τέλος. Ὁ σουλτάνος τόν ἔρριξε σέ μιά φυλακή στήν Ἀδριανούπολη καί μαζί μέ τούς ἔξι ἀπό τούς ἑπτὰ γιούς του θανατώθηκε στήν Κωνσταντινούπολη. Ὡς ἄλλος Κρέων, διέταξε, τά πτώματά τους νά ριφθοῦν ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Πόλεως καί νά μείνουν ἄταφα ἐπί ποινῆ θανάτου, ἐκείνου πού θά τά ἐνταφίαζε. Ἡ σύζυγος τοῦ Δαβίδ, Ἑλένη, ὡς ἄλλη Ἀντιγόνη, μέ μαῦρο τρίχινο ῥάσο ἀπό σακιά, βγήκε ἔξω ἀπό τά τείχη, ἔφτιαξε μιά πρόχειρη ἀχυροκαλύβα δίπλα στά ἄταφα πτώματα, προστατεύοντάς τα τήν ἡμέρα ἀπό τά ὄρνεα καί τά σκυλιά. Τό βράδυ ἔσκαβε μέ ἓνα φτυάρι μέσα στήν καλύβα τάφο, ἔως ὅτου μετέφερε ὅλα τά πτώματα καί τά ἐνταφίασε. Κανείς δέν τόλμησε νά ἐκτελέσει τή διαταγή τοῦ Μωάμεθ. Δέν χρειαζόταν ἄλλωστε. Ἡ Ἑλένη μισότρελη, μετά ἀπό λίγες μέρες πέθανε. Εὐσεβεῖς χριστιανοί τήν ἐνταφίασαν κρυφά σέ ἓνα μοναστήρι τῆς Πόλης. Ὁ τριῶν ἐτῶν γιός τους Γεώργιος, πού ἐπέζησε, καί ἡ μοναδική ἀδελφή του ἀνατράφηκαν ὡς μωαμεθανοί. Ὁ Γεώργιος ὅμως, ἀργότερα, ἐπέστρεψε στόν χριστιανισμό.

Τά αἷτια τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, ὅπως ἔχουν ἐπισημάνει οἱ ἱστορικοί, ἐντοπίζονται: Στήν στρατιωτική, ναυτική καί οἰκονομική παρακμή. Στίς ἐμφύλιες δυναστικές διαμάχες. Στίς θρησκευτικές ἔριδες καί στή μοιρολατρεία. Στούς

πολυετείς αγώνες, κατά τών ποικιλώνυμων έχθρῶν. Στή φυσιολογική κάμψη τοῦ συνεχῶς μαχόμενου λαοῦ. Στήν ἀδικαιολόγητη προσκόλλησι στήν ἰδέα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀντί νά ληφθοῦν οὐσιαστικά μέτρα γιά τήν ἀναγέννησι τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πεντακόσια χρόνια μετά τήν Ἄλωσι, ὁ πρωθυπουργός τῆς Τουρκίας Ἄδνάν Μεντερές, σέ τηλεγράφημά του πρὸς τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀθηναγόρα, ἔγραφε *«Ἡ μεγάλη σημασία καί οἱ συνέπειες τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνίσταται στό ὅτι πρὸ 500 ἐτῶν ἔγινε μεγάλο βῆμα πρὸς κατοχύρωσι στήν Κωνσταντινούπολι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας, τῆς συνειδήσεως καί τῆς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ πηγάζουσας ἀνοχῆς, ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες σέ πολλά μέρη τοῦ κόσμου, μέχρι καί σήμερα, δέν ἔχουν ἐξασφαλισθῆ. Ὑποβάλλω εἰς τήν Ὑμετέραν ἐξέχουσαν προσωπικότητα τήν ἀγάπην καί τόν σεβασμόν μου» (!)*. Οὐδέν σχόλιον.

Ἡ μνήμη εἶναι θεῖο δῶρο. Αὐτή τῆ μνήμη πρέπει νά ἀφήσουμε στά παιδιά καί τά ἐγγόνια μας, νά τῆ φυλάσσουν καί νά τῆ μεταδίδουν ὡς ἱερά παρακαταθήκη, γιατί, ἡ ἱστορία εἶναι τοῦ παρελθόντος ραψωδός, τοῦ παρόντος ὁδηγός καί χρησιμωδός τοῦ μέλλοντος.

(Σ.Σ. Τό κείμενο εἶναι συναρμογή ἀποσπασμάτων ἀπό τό βιβλίο μας: Ἱστορία τοῦ Ἐρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τομ. Α', ἐκδ. Παπαζήσης, 2004, μέ πρόλογο ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χριστοδοῦλου, ὅπου καί βιβλιογραφία).